Geometria / 2. kurssikoe ti 8.5.2012 / ratkaisut ja arvostelukommentit / 2 sivua ja kuvasivu
Nämä ratkaisut ovat ilmoitustaululla ja kurssin kotisivulla (la 19.5.2012).
Arvostelija: Jouni Luukkainen (D319) ti 14–15 ja pe 9–10 (saa käydä tapaamassa koska tahansa).

1. *Onko olemassa kolmiota, jonka kahden kulman puolittajat ovat kohtisuorassa toisiaan vastaan?*

Ratk. Ei ole olemassa. Olkoon nimittäin ABC kolmio, jonka kärjissä A ja B olevien kulmien puolittajat leikatkoot pisteessä M kulmassa $\delta = \angle AMB$. Merkitään $\alpha = \angle BAC$, $\beta = \angle ABC$ ja $\gamma = \angle ACB$. Kolmion ABC kulmista saadaan, että $\alpha + \beta + \gamma = \pi$, ja kolmion ABM kulmista taas, että $\alpha/2 + \beta/2 + \delta = \pi$. Täten $\delta - \gamma/2 = \pi/2$. Jatko kahdella eri tavalla:

Suora tod. Koska $\gamma > 0$, niin $\delta > \pi/2$.

Epäsuora tod. Jos $\delta = \pi/2$, niin $\gamma = 0$, joka on mahdotonta.

2. *Kolmiossa ABC merkitään kulmaa $\angle BAC$ kirjaimella α ja kärjen A vastaisen sivun pituutta kirjaimella a. Olkoon R kolmion ABC ympäri piirretyn ympyrän säde. Osoita, että tällöin pätee $2R \sin\alpha = a$.*

Vihje: Tarkastele apukolmiota DBC, jossa DC on kolmion ABC ympäri piirretyn ympyrän halkaisija. Huom. Tehtävässä on kyse sinilauseen todistamisesta. Siksi sinilauseeseen EI saa vedota.

Ratkaisu ja pisteiden kertyminen. Olkoon Γ kolmion ABC ympäri piirretty ympyrä eli se, jolla $A, B, C \in \Gamma$. Olkoon DC ympyrän Γ halkaisija.

Tapauksessa $B = D$ eli tapauksessa $\alpha = \pi/2$ on $a = 2R$, joten väite pätee. (Tämän rajatapauksen sai ohittaa ilman sakkoa.)

Oletetaan sitten, että $B \neq D$. Tarkastellaan kolmiota DBC. Nyt $\angle DBC = \pi/2$ ympyrän Γ halkaisijaa DC vastaavana kehäkulmana (**1p**). Olkoon $\beta = \angle BDC$. Tällöin

$$\sin\beta = \frac{|BC|}{|DC|} = \frac{a}{2R} \qquad \text{eli} \qquad a = 2R\sin\beta \quad (\mathbf{3p}).$$

Riittää siis osoittaa, että $\sin\beta = \sin\alpha$.

Tapauksessa, jossa D ja A ovat samalla puolella jännettä BC eli jossa $\alpha < \pi/2$, ovat kulmat BDC ja BAC samaa jännettä BC samalla puolella vastaavia Γ:n kehäkulmia, joten $\beta = \alpha$ ja siis $\sin\beta = \sin\alpha$ (**5p**).

Tapauksessa, jossa D ja A ovat eri puolilla jännettä BC eli jossa $\alpha > \pi/2$, ovat kulmat BDC ja BAC samaa jännettä BC eri puolilla vastaavia Γ:n kehäkulmia, joten $\beta = \pi - \alpha$ ja siis nytkin $\sin\beta = \sin\alpha$ (**6p**).

Huom. Vain yksi huomasi molemmat tapaukset α:n suhteen, ja hänen lisäkseen tylpän kulman α tapauksen vain yksi muu, apukolmiota käyttämätön.

3. *Jos ympyrän keskipiste on O ja säde r, niin inversio tämän ympyrän suhteen kuvaa pisteen A sellaiselle puolisuoran OA pisteelle A', että yhtälö $|OA||OA'| = r^2$ toteutuu. Tarkastellaan inversiota ympyrän $x^2 + y^2 = 1$ suhteen.*

(a) *Määritä pisteen $(1, -1)$ kuvapiste tässä inversiossa.*

(b) *Määritä pisteen $(x, x-2)$ kuvapiste tässä inversiossa.*

Ratk. (a) Nyt $O = (0, 0)$, $r = 1$ ja $A = (1, -1)$, joten $|OA| = \sqrt{2}$. On siis oltava

$$|OA'| = \frac{1^2}{|OA|} = \frac{1}{\sqrt{2}} = \frac{\sqrt{2}}{2} = \tfrac{1}{2}|OA|,$$

joten $OA' = \frac{1}{2}OA = (\frac{1}{2}, -\frac{1}{2})$ eli $A' = \underline{(\frac{1}{2}, -\frac{1}{2})}$ (**3p**).

(b) Jos $x \in \mathbb{R}$ ja $A = (x, x-2)$, niin

$$A' = OA' = |OA'|\frac{OA}{|OA|} = \frac{1^2}{|OA|}\frac{OA}{|OA|} = \frac{OA}{|OA|^2} = \underline{\frac{(x, x-2)}{x^2 + (x-2)^2}} \quad (\mathbf{3p}).$$

Huom. 1) Tehtävän b)-kohdan ratkaisemisen sijasta usea oli esittänyt huomion, että pisteet $(x, x-2)$, kun $x \in \mathbb{R}$, muodostavat suoran $y = x - 2$, jonka pistettä O lähin piste on $(1, -1)$, ja että suoran $y = x - 2$ (kun mukana on tason äärettömyyspiste) kuva inversiossa on siis ympyrä, jolla on halkaisijana jana O:sta pisteen $(1,-1)$ kuvapisteeseen $(\frac{1}{2},-\frac{1}{2})$, eli täten ympyrä $(x-\frac{1}{4})^2+(y+\frac{1}{4})^2=\frac{1}{8}$. Pisteitä ei tästä tullut.

2) Laskuharjoituksissa oli osoitettu, että inversiossa yksikköympyrän suhteen pisteen (a,b) kuvapiste on $\big(a/(a^2+b^2), b/(a^2+b^2)\big)$, mutta jos tätä ei perustellut, vaan vain suoraan sovelsi, sai vain 1p+1p oikeista vastauksista; onneksi näitä tapauksia ei juuri ollut.

4. *Oletetaan, että $0<a<b$. Osoita, että joukko $\{(x,y) \mid y=ax^2\}$ on joukon $\{(x,y) \mid y=bx^2\}$ kuva eräässä homotetiassa. (Ne ovat siis yhdenmuotoiset.)*

I ratk. Joukot $P=\{(x,y) \mid y=ax^2\}$ ja $Q=\{(x,y) \mid y=bx^2\}$ ovat ylöspäin aukeavia paraabeleita, joiden huippu on origossa; Q nousee jyrkemmin kuin P eli jää P:n "sisään".

Osoitetaan, että origokeskinen homotetia $f\colon \mathbb{R}^2 \to \mathbb{R}^2$, $(x.y) \mapsto \dfrac{b}{a}(x,y)$, on vaadittu. Tarkastellaan siksi mielivaltaista pistettä (x,y) ja sen kuvapistettä $(u,v)=f(x,y)=\left(\dfrac{b}{a}x, \dfrac{b}{a}y\right)$. Tällöin

$$(x,y)\in Q \iff y=bx^2 \iff \frac{b}{a}y=\frac{b}{a}bx^2=a\left(\frac{b}{a}x\right)^2 \iff v=au^2 \iff (u,v)\in P.$$

Siis $fQ=P$.

II ratk. Tutkitaan, päteekö $fQ=P$ jollain $k>0$ origokeskiselle homotetialle $f\colon \mathbb{R}^2\to\mathbb{R}^2$, $(x,y)\mapsto k(x,y)$. Huomataan, että kullakin $x\in\mathbb{R}\smallsetminus 0$ on

$$f(x,bx^2)=(kx,kbx^2)\in P \iff kbx^2=a(kx)^2 \iff kbx^2=ak^2x^2 \iff k=\frac{b}{a}.$$

Valitaan $k=b/a$. Tällöin siis $fQ\subset P$. Koska f^{-1} on homotetia $(x,y)\mapsto k^{-1}(x,y)$, niin samoin perustein on $f^{-1}P\subset Q$ eli $P\subset fQ$. Täten $fQ=P$, eli f on vaadittu.

III ratk. Kullakin $c\in\mathbb{R}\smallsetminus\{0\}$ origon kautta kulkeva suora $y=cx$ leikkaa Q:n (origon lisäksi) pisteessä $(c/b, c^2/b)$ ja P:n (origon lisäksi) pisteessä $(c/a, c^2/a)$, ja leikkauspisteille pätee

$$\left(\frac{c}{a},\frac{c^2}{a}\right)=\left(\frac{b}{a}\frac{c}{b},\frac{b}{a}\frac{c^2}{b}\right)=\frac{b}{a}\left(\frac{c}{b},\frac{c^2}{b}\right).$$

Lisäksi suorat $y=0$ ja $x=0$ leikkaavat sekä Q:n että P:n origossa. Täten I ratkaisun f on vaadittu homotetia.

Huom. 1) Tason homotetialle $A\mapsto A'$ keskuksena piste O ja homotetiasuhteena $k>0$ oikea ehto on **vektorimuotoinen** yhtälö $OA'=k\cdot OA$ kaikilla $A\in\mathbb{R}^2$. Etäisyyksille kirjoitettu ehto $|OA'|=k|OA|$ kaikilla $A\in\mathbb{R}^2$ ei määrittele homotetiaa, vaan tarvitaan lisäksi ehto, että vektori OA' on vektorin OA suuntainen kaikilla $A\in\mathbb{R}^2$ eli että piste A' on puolisuoralla $\overrightarrow{OA}$ kaikilla $A\neq O$ (tai että tietyt suorakulmaiset kolmiot, joiden kateetit ovat koordinaattiakselien suuntaisia, ovat yhdenmuotoiset). Tällaisesta oikeasta homotetian käsitteen esittämisestä muodossa tai toisessa sai **3p**, vaikka sitä ei olisi edes mitenkään osannut kytkeä paraabeleihin P ja Q. Tämän sijasta maininta homotetiakeskuksesta $O=(0,0)$ tuotti **1p**. Samoin yksinään riittämätön ehto $|OA'|=k|OA|$ tuotti **1p**.

2) Moni oli piirtänyt mallikuvion, jossa P olikin Q:n sisässä, mutta tämä sotki koko ratkaisun, koska se ehdotti homotetiasuhteelle k ehtoa $k<1$ ja siis yritettä $k=a/b$, joka ei tietenkään voinut toimia.

3) Moni vetosi tulokseen $\dfrac{a}{b}bx^2=ax^2$ kaikilla $x\in\mathbb{R}$, mutta tämä osoitti vain, että $gQ=P$ tason litistyskuvaukselle $g\colon\mathbb{R}^2\to\mathbb{R}^2$, $(x,y)\mapsto\left(x,\dfrac{a}{b}y\right)$, y-akselin suuntaan, eikä g ole edes yhdenmuotoisuuskuvaus. Yhden ratkaisu viittasi tulokseen, että $hQ=P$ tason venytyskuvaukselle $h\colon\mathbb{R}^2\to\mathbb{R}^2$, $(x,y)\mapsto\left(\sqrt{\dfrac{b}{a}}x, y\right)$, x-akselin suuntaan. Tällaisesta kuvauksesta ei pisteitä tullut.